

ΡΙΤΣΑΡΝΤ ΕΒΑΝΣ: Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΟΥ ΧΙΤΛΕΡ ΜΠΟΡΟΥΣΕ ΝΑ ΑΝΑΚΟΠΕΙ (συνέντευξη στον Μάρκο Καρασαρίνη)

Ογδόντα χρόνια από την άνοδο των ναζιστών στην εξουσία, ο καθηγητής του Πανεπιστημίου του Κέιμπριτζ θεωρεί ότι η επικράτησή τους ήταν κάθε άλλο παρά αναπόφευκτη

Η 30ή Ιανουαρίου 1933, ημερομηνία διορισμού του Αδόλφου Χίτλερ ως καγκελαρίου της Γερμανίας και καθοριστική για την πορεία του κόσμου τον 20ό αιώνα, αποτελεί και ορόσημο στη ζωή του Ρίτσαρντ Εβανς. Ο 65χρονος σήμερα βρετανός ιστορικός ασχολήθηκε με το Γ' Ράιχ από νωρίς στην καριέρα του, με αποτέλεσμα το όνομά του να αποτελεί σχεδόν συνώνυμο της σύγχρονης έρευνας για τον εθνικοσοσιαλισμό.

Σημαντικός παράγοντας στον λεγόμενο Historikerstreit, τη διένεξη μεταξύ των γερμανών ιστορικών κατά τη δεκαετία του '80 περί των καταβολών του καθεστώτος, και ειδικός εμπειρογνώμων της υπεράσπισης στη δίκη του φιλοναζιστή ιστορικού Ντέιβιντ Ιρβινγκ κατά της αμερικανίδας ιστορικού Ντέμπορα Λίπστατ στα τέλη της δεκαετίας του '90, ο Εβανς συνοψισε στη δεκαετία του 2000 τα πορίσματα της έρευνάς του σε μια τριλογία-έργο αναφοράς

(*The Coming of the Third Reich, The Third Reich in Power, The Third Reich at War*, εκδόσεις Penguin 2003, 2005, 2008 αντιστοίχως).

Στη συζήτηση μαζί μας εστιάζει στη σημασία της βίας για την

ανάρρηση του Χίτλερ στην εξουσία, στην αναζωπύρωση της επιρροής της Ακροδεξιάς και στην ανάγκη προστασίας της δημοκρατίας.

Η πορεία των ναζιστών στη δεκαετία του 1930 είναι λίγο – πολύ γνωστή. Ποιο είναι όμως το ευρύτερο ιστορικό πλαίσιο της ανόδου τους στην εξουσία;

«Το ευρύτερο πλαίσιο της ανόδου των ναζιστών στο κάδρο της εξέλιξης της γερμανικής ιστορίας τοποθετείται στα χρόνια της γερμανικής ενοποίησης στη δεκαετία του 1870 υπό τον Οτο φον Μπίσμαρκ, ενοποίηση που δημιούργησε μια πολιτική δομή και κουλτούρα η οποία έτεινε στη δυσφήμιση αντιπολιτευτικών κινήματων όπως η σοσιαλδημοκρατία ή το Καθολικό Κόμμα του Κέντρου ως “εχθρών του Ράιχ”. Παράλληλα, οι ίδιες δομές διασφάλισαν ανεξάρτητη εξουσία σε σημαντικό βαθμό στον αρχηγό του κράτους και του στρατού, ενώ άφησαν ανικανοποίητους αυξανόμενους αριθμούς γερμανών εθνικιστών όσον αφορά τα όρια που θεωρούσαν ότι ο Μπίσμαρκ είχε επιβάλει στον παγκόσμιο ρόλο της Γερμανίας».

Πώς εγγράφεται η βία των ναζιστών στο πλαίσιο της πολιτικής κουλτούρας της εποχής;

«Υπάρχει τεράστια αντίθεση στη γερμανική πολιτική κουλτούρα πριν από την έναρξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου το 1914, οπότε οι διαφορές απόψεων λύνονταν με ειρηνική αντιπαράθεση επιχειρημάτων, και μετά το 1918, οπότε διάλογος δεν γινόταν ούτε κατά διάνοια. Επί Δημοκρατίας της Βαϊμάρης η πολιτική διαδικασία διακρινόταν από απίστευτη μισαλλοδοξία σε σχέση με την εποχή του Κάιζερ. Κάθε κόμμα και ομάδα είχε συστήσει τη δική της παραστρατιωτική οργάνωση και όλοι ήταν πρόθυμοι να χρησιμοποιήσουν βία κατά των αντιπάλων τους. Οι ναζιστές βέβαια ήταν και πιο αδίστακτοι και λιγότερο συγκρατημένοι στη χρήση της σε σχέση με τα υπόλοιπα κόμματα».

Επισημαίνετε στην τριλογία σας ότι η άνοδος του Χίτλερ στην εξουσία δεν ήταν ούτε «ιστορικό ατύχημα» ούτε αναπόφευκτη έκβαση των πραγμάτων.

«Η πορεία του Χίτλερ προς την εξουσία θα μπορούσε να είχε

ανακοπεί σε πολλές περιπτώσεις. Θα αναφέρω τρεις χαρακτηριστικές μόνο. Μετά το αποτυχημένο “πραξικόπημα της μπιραρίας” το 1923 θα έπρεπε να είχε εκτίσει πολυετή ποινή φυλάκισης, αν δεν του χαριζόταν ένας συμπαθών συντηρητικός εθνικιστής δικαστής. Η κυβέρνηση του καγκελαρίου Μπρύνινγκ θα έπρεπε να είχε εκμεταλλευθεί την εγκατάλειψη του “χρυσού κανόνα” το 1931 για να ανορθώσει τη γερμανική οικονομία, αν δεν είχε τρομοκρατηθεί από την πιθανότητα ανόδου του πληθωρισμού – εδώ επιτρέψτε μου να σχολιάσω ότι υπάρχει ένας παραλληλισμός με την πολιτική της καγκελαρίου Μέρκελ σήμερα. Και, τέλος, η ηγετική ελίτ που περιέβαλλε τον πρόεδρο Χίντενμπουργκ δεν θα έπρεπε να είχε συναινέσει στον διορισμό του ως καγκελαρίου τον Ιανουάριο του 1933 με τη λανθασμένη πεποίθηση ότι θα μπορούσε να τον χειραγωγήσει για δικούς της σκοπούς».

Ως το καλοκαίρι του 1933, μέσα σε έξι μήνες, οι ναζιστές οικοδομούν ένα μονοκομματικό κράτος. Η λεγόμενη «ευθυγράμμιση» (gleichschaltung) υποδεικνύει και μια υπόρρητη κοινωνική διάθεση πέρα από τον βίαιο καταναγκασμό;

«Ναι, υπήρχε μια παρόμοια διάθεση, πάντοτε όμως υπό τη ρητή και κατηγορηματική απειλή της βίας σε περίπτωση που πολίτες ή οργανώσεις δεν “ευθυγραμμίζονταν” με το καθεστώς. Ας μην ξεχνάμε ότι την άνοιξη του 1933 περισσότερα από δύο εκατομμύρια μέλη των Ταγμάτων Εφόδου κατέκλυζαν τους δρόμους πόλεων και κωμοπόλεων της Γερμανίας δέρνοντας, φυλακίζοντας ή δολοφονώντας όποιον δεν συμμορφωνόταν. Η χρήση της βίας στην κατάκτηση της εξουσίας από τους ναζιστές αποτελεί ένα καίριας σημασίας στοιχείο που πολλοί ιστορικοί υποτιμούν».

Ενα ερώτημα που προκύπτει από το έργο σας και έχει ιδιαίτερη σημασία για την Ελλάδα είναι πώς αμύνεται μια δημοκρατία απέναντι σε αντιδημοκρατικές δυνάμεις που χειραγωγούν τις δημοκρατικές διαδικασίες για να την υπονομεύσουν.

«Είναι πολύ σημαντικό σε τέτοιες περιπτώσεις να διασφαλιστεί η εφαρμογή του νόμου. Η κατάκτηση της εξουσίας από τους ναζιστές παραμένει το κυρίαρχο παράδειγμα καταστροφής της δημοκρατίας

ανεξαρτήτως τόπου ή χρόνου και τα μαθήματά της θα πρέπει να μελετώνται προσεκτικά. Στη Γερμανία της περιόδου 1930-1933, για παράδειγμα, η αστυνομία συμφωνούσε σε γενικές γραμμές με την πολιτική των ναζιστών, συνεπώς δεν έκανε σχεδόν τίποτε για να βάλει τέλος στη ναζιστική βία. Δεν θα πρέπει να αφήσετε να συμβεί κάτι παρόμοιο στην Ελλάδα. Η πολιτική βία αποτελεί μεγάλη απειλή για τη δημοκρατία σε παγκόσμιο επίπεδο. Πιο ύπουλες βέβαια είναι οι επιθέσεις στις συνταγματικές δημοκρατικές δομές από εκλεγμένες κυβερνήσεις ή αρχηγούς κρατών, όπως διαπιστώσαμε προσφάτως στην περίπτωση της Αιγύπτου. Δεν μπορούμε να επιτρέπουμε στις πλειοψηφίες να τυραννούν τις μειοψηφίες ή να επιβάλλουν ακραίες απόψεις σε όσους δεν τις συμμερίζονται».

Οικονομική κατάρρευση και άκρα Δεξιά

Καθώς μείζονα κοινωνικά στρώματα πλήττονται στην Ευρώπη από τις συνέπειες της κρίσης, υπάρχει κίνδυνος ευρείας αναζωπύρωσης της ριζοσπαστικής Δεξιάς; Ο Ρίτσαρντ Εβανς δεν το αποκλείει και εφιστά την προσοχή των κυβερνώντων: «Οι μόνες χώρες όπου η Ακροδεξιά αναδείχθηκε ως υπολογίσιμη πολιτική δύναμη είναι η Ουγγαρία με το κόμμα Jobbik και η Ελλάδα με τη Χρυσή Αυγή. Η σύνδεση της οικονομικής κατάρρευσης, εμφανούς και στις δύο αυτές περιπτώσεις, με μια άνοδο της Ακροδεξιάς δεν παρατηρήθηκε ως τώρα στην Ισπανία, όπου τα ποσοστά της ανεργίας των νέων είναι παρόμοια με τα ελληνικά. Αυτό ίσως μπορεί να αποδοθεί στις ισχυρές μνήμες του καταστροφικού και δολοφονικού εμφυλίου της περιόδου 1936-1939, του οποίου ο αντίκτυπος στην ισπανική πολιτική και κοινωνία υπήρξε πολύ μεγαλύτερος από εκείνον του ελληνικού Εμφυλίου – χωρίς, εννοείται, να παραβλέπει κανείς τις δραματικές συνέπειες του τελευταίου. Τα βασικά στοιχεία της ακροδεξιάς πολιτικής στην Ουγγαρία τώρα είναι ο αντισημιτισμός και ο ακραίος εθνικισμός, κυρίως επειδή δεν τίθεται ζήτημα μετανάστευσης – υπάρχει μεταναστευτική ροή από την Ουγγαρία, όχι προς αυτήν. Στην υπόλοιπη Ευρώπη η Ακροδεξιά συντηρείται κυρίως από το αντιμεταναστευτικό αίσθημα, επομένως οι πολιτικοί χρειάζεται να είναι ιδιαίτερα προσεκτικοί στη ρητορική τους αναφορικά με

τις μεταναστευτικές πολιτικές προκειμένου να μην ενθαρρύνουν μια ρατσιστική εχθρότητα κατά των μειονοτήτων».

Συνέντευξη: Μάρκος Καρασαρίνης

Πηγή/φωτό: Το Βήμα